

Afgiftekantoor
Antwerpen X

Driemaandelijkse
Nieuwsbrief voor
EPITAAF-leden

Nummer 27
april/mei/juni 1995
9de jaargang

EPITAAF

vereniging voor funeraire archeologie

Woord vooraf

Het kan niemand ontgaan zijn. Wij herdenken dat de geallieerden ons 50 jaar geleden bevrijdden van de Duitse bezetting. De wapenstilstand op 8 mei 1945 stelde een einde aan vijf jaren van verschrikking en oorlog. Het is daarom niet ongepast dat Epitaaf de aandacht vestigt op onze Westvlaamse oorlogsbegraafplaatsen. Wij doen dat bij middel van een daguitstap onder deskundige begeleiding.

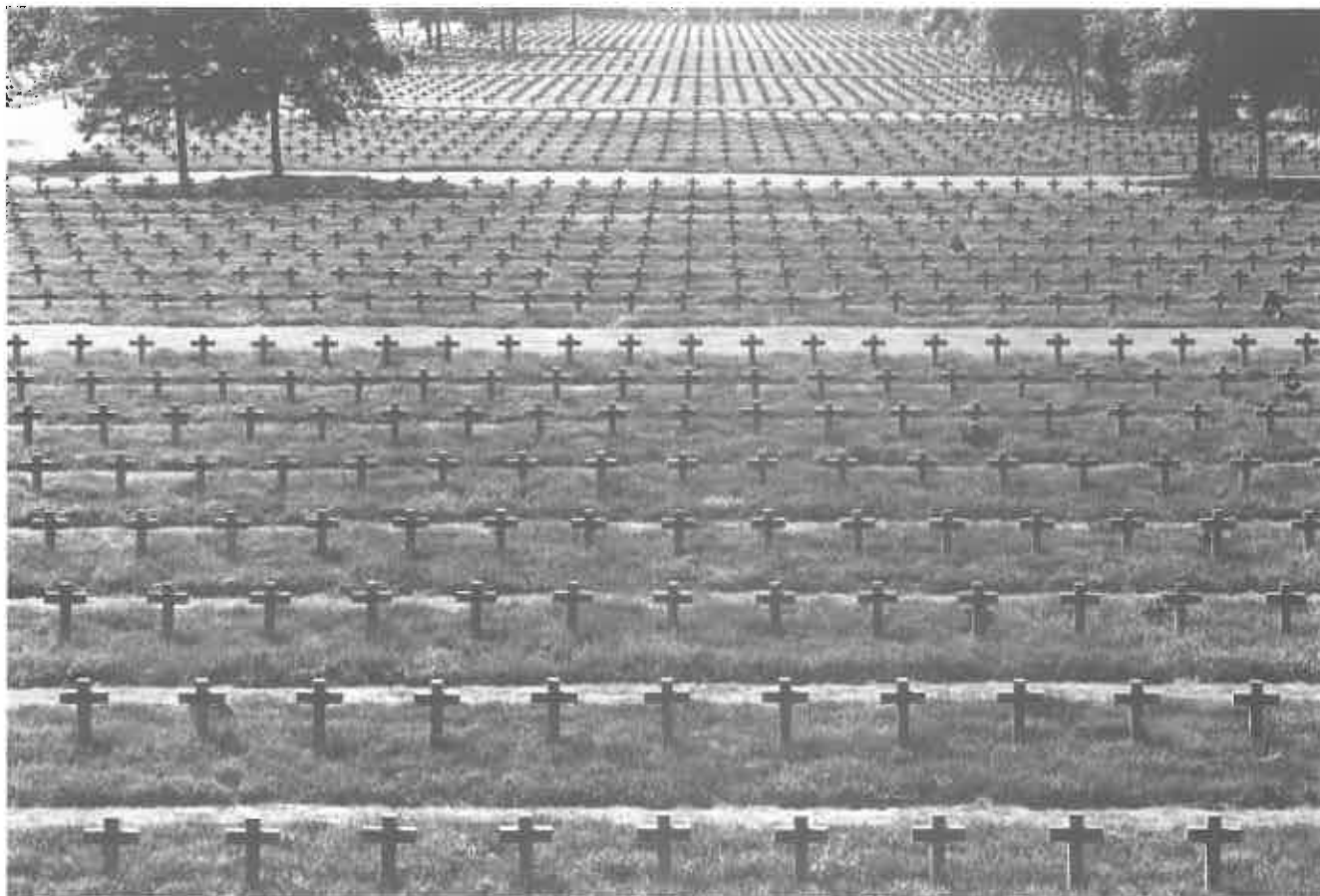
Zoals aangekondigd laten wij Norbert Poulain verder aan het woord over het funerair patrimonium van het Interbellum. Hij maakte van de gelegenheid gebruik om een bibliografie op te stellen.

Epitaaf-lid Michiel Heirman bespreekt voor ons een bijzonder grafmonument op het kerkhof van Sint-Gillis, een verhaal van trouw tot in de dood ...

Inhoud

Funeraire architectuur tijdens het interbellum: een introductie (II) ..	2
De hond op het kerkhof van Sint-Gillis	4
Omtrent het Onze-Lieve-Vrouw-voorplein	5
Italiëreis	7
Daguitstap langs Westvlaamse oorlogsbegraafplaatsen	7
Edingen	7
Agenda	8

Lommel. Duits militair kerkhof. 38.421 graven van in België gesneuvelde Duitsers uit Wereldoorlog II werden hier samengebracht. Foto Willy Willekens, Antwerpen.

Funeraire architectuur tijdens het interbellum een introductie (II)

Proeve van typologie

De vormelijke evolutie van de funeraire architectuur loopt tijdens het interbellum in grote trekken gelijk met die van de bouwkunst in het algemeen. Hoewel de inventarisatie van de begraafplaatsen nog verre van voltooid is, kan dit toch met enige zekerheid worden gesteld. Het valt wel op dat bepaalde types van grafmonumenten lange tijd gebruikt zijn: "traditionele" poorten en kapellen of tempels kwamen vooral in de jaren '10 voor, maar werden ook in de jaren '20 gebouwd. De kapel of tempel zal trouwens in de late, naar het klassieke neigende jaren '30 weer meer worden toegepast, zij het in een bescheidener vorm.

De gebroken zuil ziet men nog nauwelijks, hoewel een van de mooiste vroege art-deco-graftekens een vlakke zuil is, ontworpen door Eugène Dhucque in 1921 (Necropool Brussel) en bekroond met een bronzen bekken dat versierd is met gestileerde rozen. De meest voorkomende types van grafmonumenten zijn evenwel de stèle en de sarcofaag (8).

De stèle bleef aanvankelijk vrij hoog en werd rechthoekig of rond, en soms driehoekig of veelhoekig afgewerkt. Naarmate de tijd vorderde ging men de stèle verlagen en verbreden. Een afboording met gestileerde rozen werd veel gevraagd; de roos is trouwens een vroege art-deco-bloem die thuishoort in de funeraire symboliek. Andere mogelijkheden van afwerking waren al dan niet gegroefde pilasters, soms bekroond met een bol, een vaas of een fakkel. Deze vormen en decoratieve motieven komen zowel voor bij originele ontwerpen als bij graftekens die gekozen konden worden uit de modellenboeken van steenkappers.

In de beste gevallen kregen de portretplaten, religieuze of maçonieke symbolen en de typografie een eigentijdse stilerings.

In de loop van de jaren '20 werd de compositie van grafmonumenten complexer. Aanvankelijk bleef alles symmetrisch, want symmetrie betekende een uitdrukking van rust. Naar het einde van de jaren '20 toe werden asymmetrische grafmonumenten gebouwd - onlogisch eigenlijk, want de asymmetrie was een uiting van levendigheid in de architectuur - en de vorm van de stèle werd bijna onherkenbaar. Vaak beperkte die asymmetrische compositie zich tot een louter vormelijk gegeven, waaraan een kruisbeeld, een tekst en soms enkele schaarse decoratieve motieven werden toegevoegd.

Gaston Eysselinck slaagde er in om dat vormelijke aspect ook een zin te geven: de schuin oplopende wand en de schuine stèle van zijn grafteken uit 1933 voor A.M. Goemans-Van Hamme (Campo-Santo uitbreiding Sint-Amandsberg) visualiseert de afgebroken levenslijn van de mens; het uitermate sobere kruisbeeld voegde hij er als een autonoom en beeldbepalend element aan toe.

Het belang van de compositie nam nog toe in de jaren '30, als onder invloed van de stroomlijnesthetiek afgeronde vormen werden gebruikt. Net zoals voor de afwerking van gebouwen aan één zijde een afgerond volume werd aangebracht, ging men graftekens aan één kant met zo'n volume afronden. Naar het einde van de jaren '30 toe zal, beantwoordend aan de terugkeer naar een meer klassieke vormtaal, de symmetrie weer gaan primeren.

Een tweede, minder voorkomend

type van grafteken is de sarcofaag. Ook hier vinden we vrij eenvoudige standaardvormen terug, doch er zijn eveneens interessante architectonische ontwerpen aan te wijzen. De meest betekenisvolle creatie is wellicht de sarcofaag voor Emile Verhaeren, die Louis Van der Swaelmen in 1927 ontwierp. De sarcofaag "opgebaard als in een schip van een kathedraal" (9), werd op een ideale wijze ingepast in het landschap van Sint-Amands, een situering die door ongelukkige urbanistische en vormelijke ingrepen verloren is gegaan. Van een door-dachte soberheid getuigt ook het geprimeerde wedstrijdontwerp van Willy Valcke uit 1931: een afgeronde sarcofaag verheft zich op zes voeten en wordt omlijst met een herhalend afgerond scherm.

Materiaalgebruik

Duurzame materialen zijn vanzelfsprekend het meest aangewezen voor de constructie van grafmonumenten. Marmer - vooral voor sarcofagen en "gestroomlijnde" graftekens -, blauwe hardsteen en graniet werden het meest gebruikt. Harde gesteenten zijn uitermate geschikt door hun duurzaamheid: *"Dans la construction isolée, le monument funéraire par exemple, où toutes les faces des pierres sont soumises aux agents atmosphériques, le petit granit est remarquable de tenue, quoique fréquemment découpé en balustrades, entourages ajourés, bornes, vases, croix et autres éléments décoratifs ou symboliques."* (10)

Typisch voor het interbellum is het terrazzo (bij ons soms granito genoemd), een mengsel van cement en brokjes hard gesteente (11). Deze graftekens zijn echter minder bestand tegen klimatologische wisselingen en ze verkeren nu vaak in een slechte staat. Beton, hét

typische modernistische materiaal, komt nauwelijks of niet voor, misschien omdat grafmonumenten eerder kleine constructies zijn, of omdat beton niet populair was en werd "opgedrongen" in grotere wooneenheden.

Decoratieve applicaties werden meestal uitgevoerd in brons, koper, ijzer of porselein, terwijl voor sculpturen vooral graniet en brons en in mindere mate marmer werd gekozen.

De funeraire kunst kon tijdens het interbellum niet ontkomen aan de toenemende massificatie. Toch bleef de drang naar een persoonlijk grafteken zich manifesteren in de verscheidenheid aan vormen en materialen. Dit ongemeen divers patrimonium heeft nood aan grondige studie en bescherming (12).

Norbert Poulain, voorzitter
v.z.w. Interbellum

Noten :

(8) In 1982-83 voerden studenten van het Hoger Architectuurinstituut Sint-Lucas Gent een studie uit over de typologie van graftekens in het Gentse; zie M. Dubois: *Grafarchitectuur in het Gentse*, in: *Try*, 1983, p. 57-92.

(9) H. Lejon: *Het graf van Emile Verhaeren te Sint-Amands aan de Schelde*, in: *Interbellum*, jg. 13, nr. 3, 1993, p. 13.

(10) C. Thys: *Le petit granit belge dans la construction courante et le monument funéraire*, in: *Bâtir*, nr. 83, 1939, p. 435.

(11) W. Meijer e.a. (eindred.): *Begraafplaatsen als cultuurbezit: met inventarisatiehandleiding*. Utrecht, 1992, p. 21.

(12) Het Seminarie voor de Geschiedenis van de Bouwkunst, Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen van de Universiteit Gent, stimuleert sinds enkele jaren de studie en de inventarisatie van graftekens. In het kader van die werking werd in 1993 een colloquium georganiseerd: *Bloemen, noch kransen: de Gentse begraafplaatsen: historiek en toekomst*. De congresmap bevat samenvattingen van de diverse lezingen.

Bijkomende bibliografie:

J. Boyens: *Oscar Jespers: zijn beeldhouwwerk, met een overzicht van de tekeningen*. Antwerpen, 1982, p. 328, 333-334, 349, 352.

A. Capiteyn & J. Decavele: *In steen en brons van leven en dood*. Gent, 1981.

M.M. Celis: *De graven van Emile Verhaeren*. Turnhout, 1988.

G. Deseyn: *Geo Henderick 1879-1957*. Gent, 1984, p. 53.

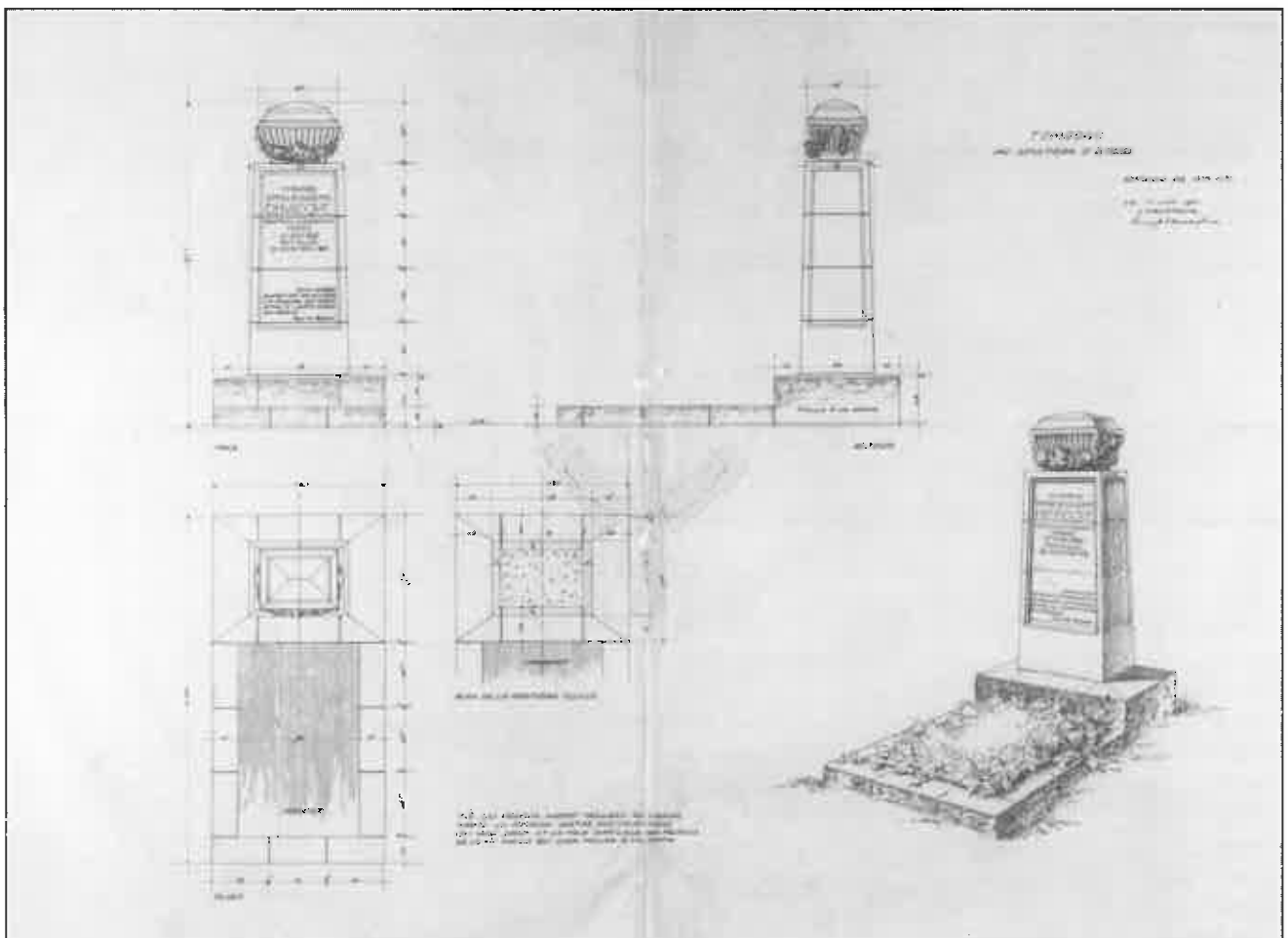
Y. De Smet & N. Poulain: *Van kromme tot rechte: architectuur en toegepaste kunsten in Oost-Vlaanderen van 1920 tot 1940*. Gent, 1979.

J. Devroy: *Leuven: stedelijke begraafplaats*. Leuven, z. d.

J. E. Driessens & Renaud: *Schoonselhof: een hommage*. Schoten, 1993.

M. Dubois: *Grafarchitectuur van Gaston Eysselinck*, in: *Op leven en dood: het grafmonument*. Antwerpen, 1987, z. p.

Kerkhof van Brussel (Evere). *Funerair monument van Athalie Eugénie Dhuicque, ontwerp van architect Eugène Dhuicque (juni 1921)*. Document verzameling Epitaf, foto Luc Nagels, Sint-Lukasarchief Brussel.

A. Hernalsteen: *De Westerbegraafplaats*. Gent, 1993 (onuitgegeven licentiaatsverh. RUG).

R. Hoozee & M. Tahon-Vanroose, *George Minne 1900-1941*, in: *George Minne en de kunst rond 1900*. Gent, 1982, p. 219-221.

L'Emulation, jg. 42-58, 1922-1938.

G. Martens: *Begraafplaatsen: een beknopt historisch overzicht*, in: *Yang*, jg. 27, nr. 2-3, 1991, p. 143-153.

Op leven en dood: het grafmonument. Antwerpen, 1987.

L. Ploegaerts & P. Puttemans: *L'oeuvre architecturale de Henry van de Velde*. Brussel, 1987, p. 311.

N. Poulain: *Interbellum-interieurbezoek 27. Westerbegraafplaats*, Gent, in: *Interbellum-interieurbezoeken*, 1990, p. 156-168.

N. Poulain: *Leven en werk van Geo Verbanck*, in: *Herdenkingstentoonstelling Geo Verbanck*. Gent, 1991, z. p.

L. Schepens: *In pace: soldatenkerkhoven in Vlaanderen*. Tielt, 1974.

F. Strauven: *Renaat Braem: de dialectische avonturen van een Vlaams functionalist*. Brussel, 1983, p. L-LIII.

H. Stynen: *Stedebouw en gemeenschap: Louis Van der Swaelmen (1883-1929), bezieler van de moderne beweging in België*. Brussel, 1979, p. 42.

W. Timm: *Käthe Kollwitz*. Berlijn, 1980, nr. 24.

S. Vandermaele: *Britse oorlogskerkhoven en monumenten voor de gesneuvelden van 1914-1918 in Noord-Frankrijk & West-Vlaanderen*. Gent, 1986 (onuitgegeven licentiaatsverh. RUG)

Foto Michiel Heirman.

De hond op het kerkhof van Sint-Gillis

De gemeente Sint-Gillis kende in de tweede helft van de vorige eeuw een expansieve demografische en industriële ontwikkeling. Toenevende welvaart vond een uitdrukking in de oprichting van talrijke prestigieuze gebouwen. Van alle gemeenten in de Brusselse agglomeratie telt Sint-Gillis wellicht het grootste aantal art-nouveau-huizen op zijn grondgebied, waaronder niet de geringste: men denke

slechts aan het woonhuis van architect Victor Horta zelf, in de Amerikaansestraat.

Een ander monument - in de ware zin des woords - is het gemeentehuis, fenomenaal van afmetingen en rijkdom; de eerst steen werd gelegd in 1899, het gebouw raakte pas voltooid in 1904.

Een grotere bevolking betekent ook

meer sterfgevallen. Het kerkhof aan de Bosstraat, ingewijd in 1862, deed amper twintig jaar dienst. Wegens plaatsgebrek moest in 1881 een nieuw terrein in gebruik genomen worden, gelegen op het grondgebied van Ukkel: in de eigen gemeente ontbrak immers de ruimte daartoe. De vochtige bodem bleek echter allerminst voor het doel geschikt zodat men alras naar een nieuwe vestigingsplaats moest

uitzien. Ditmaal ging men niet over één nacht ijs.

Geschikte gronden werden tenslotte gevonden in Ukkel-Kalevoet ("Kalevoet" is een verbastering van de oude naam Calevoort, die verwijst naar de doorwaadbare plaats met keien waarrond het gehucht ontstond). De huidige begraafplaats werd er in 1895 ingehuldigd aan de Stiltelaan (Avenue du Silence), die toen nog "Avenue des Champs-Elysées" heette.

De aanleg van de site mag groots genoemd worden. Aan het pleintje op het einde van de laan rijst een dubbel hek op, links en rechts begrensd door pijlers die bronzen wierookvaten dragen. Midden tussen de twee hekken bevindt zich een derde pijler, hoger en robuuster en bekroond door een monumentaal beeld, eveneens in brons. Het is een werk van Julien Dillens, dat de "stilte van het graf" voorstelt ("Le silence de la tombe") in de gedaante van een vrouw in wijde kleren; zij omklemt een urne en bedekt haar lippen met twee vingers.

Aan weerszijden van de ingang staan dienstgebouwen van merkwaardige architectuur. Bij het betreden van het kerkhof wordt men getroffen door de aanblik van weidsheid en ruimte: de tombes liggen geordend langs licht heuvelende grasvelden en het geheel maakt een aangename, vredige indruk.

Een bijzonderheid zijn de ondergrondse galerijen die men hier aantreft: ze vormen een variant op de columbaria uit de oudheid, een type dat in Italië, Spanje en Portugal nooit in onbruik raakte en waarbij de kisten boven elkaar in afzonderlijke vakken kunnen geschoven worden. Voor België was het een innovatie en het initiatief kwam van ingenieur Bockstaël, de latere burgemeester van Laken. Dergelijke graf galerijen vindt men ook in Vorst, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Joost-ten-Node en Laken.

In perk 1 (concessie p 50/274) kan men een ongewoon graf gaan bekijken. Bovenop een eenvoudige tombe, een arduinen monoliet op twee treden met afgeschuind bovenzvlak, bevindt zich een beeld dat een zittende hond voorstelt. Het dier is levensgroot afgebeeld en in rust, afgezien van de opgerichte snuit en oren. Uit welk materiaal deze sculptuur gemaakt is, valt moeilijk te achterhalen. Het is bedekt met grijze verf; waar deze afgesleten is, ontwaart men een groene bronskleur. Toch is dit waarschijnlijk geen bronzen beeld, want dan zou men bij bekloppen een holle klank moeten horen. Vage roetsporen op de onderkant en op de steen doen vermoeden dat het een gietijzeren stuk is, dat ter verfraaiing en bescherming verbronsd en later geschilderd werd. Het dier "zit" op een kussen dat in grafsteen is uitgehouwen. Een inscriptie op de rechterachterpoot leert ons de naam van de maker : Sylvain Norga.

De grafplaat vermeldt de naam van de familie Greimans-de Neuter. Henri Greimans werd hier in 1922 ter aarde besteld (de omliggende graven stammen trouwens uit dezelfde tijd). Men verhaalt dat de

dag na de begrafenis de hond van de overledene op het graf werd aangetroffen; het dier werd verjaagd maar enkele dagen later dood op dezelfde plaats teruggevonden.

We hebben hier te maken met een meervoudige symboliek. Enerzijds symboliseert dit beeld de trouw in het algemeen, benevens de aanhanke-lijkheid van een bepaalde hond, over de dood heen. De zeer spitse oren anderzijds en de starre houding van de kop doen denken aan oud-Egyptische afbeeldingen van de dodengod Anubis, de god met het lichaam van een man en de kop van een hond of jakhals. De hond op dit graf personifieert dan niet alleen de trouw, maar fungeert ook als bewaker van het dodenrijk.

Michiel Heirman

Bronnen

J. D'OSTA, Dictionnaire historique et anecdotique des faubourgs de Bruxelles, Brussel, 1987.

Het huis in het midden, gemeentehuis van de Brusselse agglomeratie (Monografieën Bouwkundig Erfgoed 4), Brussel, 1988.

Juliaan Dillens, tentoonstellingscat., Antwerpen, 1906.

F. BERNIER, Saint-Gilles-lez-Bruxelles (...), Brussel, 1904.

OMTRENT

HET ONZE-LIEVE-VROUWVOORPLEIN

In onze Nieuwsbrief van okt.-dec 1994 (nr. 25) lieten wij u reeds vooraf kennis maken met deze publikatie van Jos Vandenbreeden en Marcel Celis. Intussen is het boek van de pers en volgt op 18 mei een officiële voorstelling.

Op zaterdag 10 juni, van 10.00 tot 12.00 uur nodigen Epitaaf en de auteurs graag alle leden uit met het rijkelijk geïllustreerde boek kennis te komen maken in de - bijna - fraai gerestaureerde Wintertuin van het atelier E. Salu te Laken. Een verfrissend drankje zal overigens klaarstaan.

Zonnebeke. Polygon Wood Cemetery naast het Polygoonbos. Het in de oorlog helemaal verwoeste bos werd daarna volledig heraan geplant .
Langemark. Deutscher Soldatenfriedhof met 29.709 graven. Beeldengroep door Emil Krieger (München). Foto's Willy Willekens, Antwerpen.

ITALIËREIS

De funeraire en culturele najaarsreis naar Italië, aangekondigd in onze vorige Nieuwsbrief, kent het verwachte succes, in die mate dat nauwelijks nog plaatsen beschikbaar zijn.

Intussen kon de kostprijs per deelnemer van de geraarnde 30.000 BEF worden verlaagd tot een 24.000 BEF (26.500 voor wie een single verkiest).

De prijs omvat het vervoer per autocar, de overzetten per vaporetto, de hotels (halfpension, tweepersoonskamer), de inkomgelden, een annulatieverzekering, de begeleidende gidsen en een gedocumenteerde brochure.

Het reisschema ziet er momenteel als volgt uit

- Zaterdag 28 oktober, 6.00 uur : vertrek vanuit Gent, over Laken. Overnachting bij Venetië (tweemaal).
- Maandag 30 oktober, namiddag : vertrek richting Vicenza (3 overnachtingen)
- Donderdag 2 november, 's morgens : vertrek richting Milaan (overnachting in de omstreken).
- Vrijdag 3 november : bezoek Genua (overnachting in de buurt).
- Zaterdag 4 november, namiddag : vertrek huiswaarts (nachtrit) en aankomst in Brussel/Gent zondagnamiddag 5 november. Dus één dag later dan eerst voorzien.

Wie nog belangstelling betoont, gelieve dit snel te laten weten, hetzij schriftelijk op ons bekend adres, hetzij telefonisch (kantooruren) op het nummer 02/209 27 31. Al wie zich heeft aangemeld krijgt zeer binnenkort een eerste brief met meer gedetailleerde informatie en de betalingsmodaliteiten. In september volgt dan een briefing-avond

***** DAGUITSTAP LANGS WESTVLAAMSE OORLOGS-BEGRAAFPLAATSEN *****

***** 17 juni 1995

Nog net vóór de zomervakantie neemt Epitaaf de onvoorwaardelijke liefhebbers mee voor een daguitstap naar de Westvlaamse oorlogsbegraafplaatsen. Deskundig begeleid door oud-officier Roger V. Verbeke worden een keure aangrijpende maar tegelijk fascinerende funeriare getuigen aangedaan van de eerste ware wereldbrand.

De Britse militaire begraafplaats Ypres Ramparts Cemetery, de Franse begraafplaats Saint-Charles te Potyze, de Britse begraafplaatsen Polygon Wood Cemetery en Buttes New Cemetery te Zonnebeke, het gigantische Britse

Tyne Cot Cemetery te Passendale, het Canadian Forces Memorial te Sint-Juliaan, het Guynemer-gedenkteken te Poelkapelle en - zo mogelijk - de Duitse militaire begraafplaats te Langemark.

Na verorbering van het eigen lunchpakket rijdt de bus verder naar de Belgische militaire begraafplaats aan het Bos van Houthulst, de Duitse militaire begraafplaats te Vladslo (met het beroemde Treurende Ouderpaar van Käthe Kolwitz), de demarkatiepaal aan Drie Grachten, het Franse Vredeskruis te Steenstrate en de Britse begraafplaats Essex Farm Cemetery (met het graf van John Mc. Crae). De rondrit wordt afgesloten te Leper omstreeks 16.00 uur.

Zoals reeds duidelijk was gaat de daguitstap per autocar. Vertrek aan

***** EDINGEN *****

De in het vooruitzicht gestelde uitstap (Nieuwsbrief nr. 26) naar de grafkelder van de familie Arenberg gaat door... maar pas in september. Belangstellenden wezen waakzaam, daar de grafkelder nog maar zeer uitzonderlijk wordt opengesteld !

het Onze-Lieve-Vrouwvoorplein te Laken op zaterdag 17 juni 1995, om 8.00 uur. Tussenstop aan het Sint-Pietersstation te Gent (op verzoek). Aankomst te Leper en start van de rondrit om 10.00 uur. Vertrek huiswaarts vanuit Leper rond 17.00 uur.

Deelname in de kosten:
Epitaaf-leden: 1200 BEF.
Niet-leden 1350 BEF.

Om geen kostbare tijd te verspillen met het middageten is een eigen lunchpakket aan te raden.

Inschrijving vóór 30 mei door overschrijving van het corresponderende bedrag op rekening 068-2039260-56 van Epitaaf v.z.w., O.-L.-Vrouwvoorplein 16, 1020 Brussel.

Marcel Celis

A g e n d a

Zaterdag 10 juni 1995, van 10.00 tot 12.00 uur

Presentatie van de nieuwste publikatie

Omtrent het Onze-Lieve-Vrouwvoorplein

in de gerestaureerde wintertuin van de ateliers Salu te Laken

Afspraak aan het Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16 te Laken.

Zie blz. 5.

Zaterdag 17 juni 1995, van 8.00 tot 17.00 uur

Daguitstap langs Westvlaamse oorlogsbegraafplaatsen

onder de deskundige leiding van Roger V. Verbeke

Afspraak aan het Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16 te Laken.

Inschrijven vóór 30 mei. Meer details op blz. 7.

Italiëreis van zaterdag 28 oktober tot zondag 5 november 1995.

Zie blz. 7 voor reisschema, kostprijs en inschrijving

EPITAAF vzw

Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16
1020 Brussel

Redactie :

Bert Bracke, Karel Roelants, Filip Tas,
Linda Van Santvoort, Martine Wynants.
Met medewerking van Marcel Celis,
Michiel Heirman, Norbert Poulain en
Willy Willekens.

Deze Nieuwsbrief werd gezet
en gedrukt door Carto, 1210 Brussel.
V.U. Linda Van Santvoort,
O.-L.-Vrouwvoorplein 16, 1020 Brussel.

Jaarabonnement en lidmaatschap 1995 :

550 BEF door overschrijving op rekening 068-2039260-56 van Epitaaf met vermelding van naam, adres en jaartal.

Giften :

Giften voor het inrichten van een Museum voor Grafkunst en voor het restaureren van grafmonumenten zijn steeds welkom op rekening 000-0000004-04 van de Koning Boudewijnstichting, met vermelding 'Programma Bouwkundig Erfgoed' én specificering 'Restauratie Salu' of 'Restauratie Grafmonumenten'. Indien U zou wensen dat uw gift voor de restauratie van een specifiek monument wordt aangewend, is voorafgaandelijk overleg noodzakelijk. Een attest voor fiscale aftrekbaarheid wordt binnen een termijn van dertig dagen na ontvangst van de gift aan de schenker opgezonden.